

5. Дудка Р.А. Суспільно-культурна діяльність інтелігенції України в другій половині 50-х – на початку 1960-х років ХХ століття.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / Р.А.Дудка. – К.,1996. – 22 с.
6. Малежик Д.І. Питання культурно-освітнього та етносоціального складу української творчої інтелігенції в повоєнний період (1945–1953 рр.) / Д.І.Малежик // Література та культура Полісся. – Вип. 58 / [відп. ред. і упорядник Г.В.Самойленко]. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2010. – С.317–327.
7. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко: У 3-х ч. – Ч.3. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 336 с.
8. Аванесова Г.А. Творческая деятельность художественной интеллигенции как объект социологического изучения / Г.А.Аванесова // Социологические исследования интеллигенции.[Сб.ст.] / Редкол.: Козырев Ю.Н. (отв.ред.) и др. – М.:ИСИ АН СССР, 1982. – 195 с. – С.129–135.
9. Заславская Т.Н. Социальная структура современного Российского общества / Т.Н.Заславская // Общественные науки и современность. – 1997. – № 2. – С. 5 – 23.
10. Штейнле О.Ф. Соціальні джерела номенклатурної еліти повоєнної України / О.Ф.Штейнле // Гілея (науковий вісник). – 2009. – Вип. 24. – С.115–124.
11. Центральний державний архів літератури і мистецтва України, ф.590, оп.1, спр.136, 44 арк.
12. Про Остапа Вишню / Упор. В.О.Губенко-Маслюченко. – К.: Рад. письменник, 1989. – 331с.
13. Державний архів Київської області, ф.П-28, оп.2, спр.7, 67 арк.

Курінна Т. М.
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ МИЛОСЕРДЯ Й БЛАГОДІЙНОСТІ

У статті йде мова про виникнення ідеї милосердя, благодійності та еволюцію ментального досвіду України і світового досвіду.

Ключові слова: *благодійність, меценатство, регулювання.*

У статті йде мова про виникнення ідеї милосердя, благодійності та еволюцію ментального досвіду України і світового досвіду.

Ключові слова: *благодійність, меценатство, регулювання.*

The article describes the historical and cultural background, the idea of compassion and the world experience in regulating charity related affairs in the ancient times.

Keywords: *charity, maccenasing, rehulation.*

Постановка проблеми. У різні епохи проблема благодійності, по суті, залишаючись, перш за все, політико-правовою проблемою, разом з тим, залежала від розстановки соціальних сил в конкретній державі, рівня загальнонародської культури і суспільної свідомості, ролі традицій, набувала домінуюче або релігійне, або етичне, або філософське звучання. Суспільний розвиток кожної країни закарбував в своїй пам'яті явища, які несуть не лише історичне навантаження, а й високі морально-духовні якості,

свідчать про етичні норми людей, характеризують пріоритети розвитку суспільства. І саме такими є духовні дари людини милосердя та благодійність. Милосердя, благодійна діяльність є найдавнішою моральною і гуманістичною традицією. Милосердя тісно пов'язане з благодійністю, меценатством, філантропією. Традиція допомоги людям похилого віку, інвалідам, сиротам, людям, які опинилися в біді і не можуть її самостійно перебороти – це невід'ємна частина моральної культури, суспільних норм багатьох цивілізацій. Вони існували до становлення національних національних і світових релігій, а з виникненням останніх, освячені божественним авторитетом, органічно ввійшли в морально-етичні системи всіх релігій.

Суспільний розвиток вносив свої корективи в зміст і трактовку понять "милосердя", "благодійність", "опіка". Ці поняття історично змінювалися. Як змінювалися масштаби і форми милосердної практики. Але незмінним було розуміння того, що часом такі біди і немочі випадають на долю людину, яким не кожен може самостійно протистояти і не до кожного в потрібний час доходить турбота держави. На перетині тисячоліть науковці оглядаються назад, відчуваючи тиск тисячоліть, щоб простежити і знайти істину в благодійності й хоча би невелику краплю із традицій минулого відродити в нелегкі перехідні часи. Вивчення історії розвитку благодійності та меценатства й державно-церковних стосунків на ниві благодійності дозволить удосконалити правове поле сучасної держави та сприятиме вихованню підростаючого покоління, яке повинно розрізнати традиційні цінності й вистояти в потоці, "псевдокультури" і хаосу розпусти, які заповнили державу і весь пострадянський простір і руйнують незрілі дитячі душі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. "Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань", затверджена Генеральною Асамблеєю Об'єднаних Націй 25 листопада 1981 року ст.6 вказує, що в Україні є право, зокрема, створювати і утримувати відповідні благодійні і гуманітарні установи й просити й отримувати для окремих осіб і організацій добровільні фінансові чи інші пожертви [1, с. 6].

У дослідженні здобувача відділу української культури Інституту історії України НАН України Л. Ю Хобта аналізується процес виникнення та еволюції благодійності та меценатства як суспільного явища у світі, а також в Україні. У дослідженні визначено поняття "меценатство" [2, с. 154].

У підручнику "Історія світової та української культури" В. А. Греченка, І. В. Чорного, В. А. Режко висвітлюються основні аспекти розвитку світової та української матеріальної та духовної культури від первісного суспільства до сучасної доби [3, с.6 – 10].

С. А. Чукут переліковує низку державних інституцій, які мають в сучасній Україні вирішувати проблеми розвитку духовної культури [4, с.4, 14 – 17, 24].

Генеza суспільного регулювання благодійністю прослідковується в низці досліджень українських авторів. Зокрема, у праці М. Грушевського [5, с.24], С. М. Серьогіна [6, с. 87-104]. Також аналізується у працях авторів ближнього зарубіжжя О. В. Шведова [7, с. 329-330], О. Попова [8, с. 759].

В.І. Абрамов аналізуючи теоретико-методологічні проблеми формування нового образу державно-патріотичної ідеології, розмірковує про духовність, яка відбиває здатність людини діяти за законами істини, добра і краси [9, с. 17, 39].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Саме тому у статті основна увага приділяється: дослідити впливу історико-культурних передумов, політичних та духовних чинників благодійності, які за відомих причин не були донесені до вузького кола науковців. Бо благодійність як невід'ємна частина людського буття, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях [10, с.14]. Всім відомо, що на перехідному етапі розбудови громадянського суспільства загальнолюдські цінності порушилися і для багатьох стали посміховищем. Внаслідок цього більшість народу залишилася незахищеною. Одночасно серед окремої частини молоді сформувалося переконання, що добрими справами прославитися неможна. Тому для вироблення патріотичної ідеології, удосконалення правового поля благодійності, меценатства важливим є моральний вплив політичних і духовних чинників благодійності на державу і суспільство. Бо молодь бачить, на жаль, що „прогрес соціуму відбувається в Україні не “завдяки”, а скоріше всупереч офіційній політиці, що в свою чергу, тільки поглиблює відчуження суспільства від влади” [11, с.5]. Тому новий статус Української держави ставить нові завдання державотворення та вимоги до нашого суспільства, [12, с.369].

Метою статті є аналіз еволюції милосердя, благодійності, опіки у найдавніші часи, вплив історико-культурних передумов, політичних та духовних чинників на розуміння милосердя, благодійності сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Світ стомився від слів... Сама важлива місія сьогодні – це діяльне життя... Аналізуючи такий складний процес, як милосердне, благодійництво варто докладно зупинитись на сутності їх дефініції. Зокрема, у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” термін “милосердний” трактується – який виявляє милосердя; схильний, готовий до добрих учинків [13, с. 667].

Тому під справами милосердя тілесних слід мати на увазі: харчувати жадаючих, напоїти спраглого, одіти голого, відвідати, котрі знаходяться в тюрмі, відвідати хворих, скитальця прийняти у дім і заспокоїти, хоронити бідних померлих. Справами духовного милосердя є: по-перше, допомагати тим, хто бідніший тебе. Допомагати своєю працею, послугами, увагою, якщо можливо, то і матеріально. Духовне милосердя – обернути грішника від блуду, необізнаного навчити істини і добра від серця прощати обіди” [14, с.131-133].

Поняття благодійність з наукової точки трактується по різному. На думку Ф. Я. Ступака “благодійність” – багатоаспектна людська діяльність з метою надання певної допомоги. Відомий історик вважає, що у XVIII ст. У французькій літературі появилось у вжитку слово “філантропія”, яке і тлумачиться як синонім благодійності. Головною рисою філантропії стала її громадянська спрямованість [15, с.2].

На думку Брокгауза і Ефрона “благодійність, виражається в матеріальні допомозі нужденним, лікуванні бідних, хворих, виховання сиріт, безпритульних дітей і опіку людей похилого віку, інвалідів, недієздатних до праці” [16, с.783].

Свою думку з приводу благодійності висловив О. Донік у статті, “Благодійність в Україні (XIX-початок XX ст.) “у сучасне поняття благодійності вкладається широкий зміст, що уособлює як високі моральні принципи, так і громадянський рівень розуміння необхідності здійснення програм соціальної реабілітації тих категорій населення, які потребують підтримки.” Автор вважає, що під терміном “державна благодійність”, слід

розуміти опіку або соціальне забезпечення з боку держави [17, с.160]. Але ми схилиємось до думки, що “благодійність” – альтруїстична діяльність, спрямована на надання фінансової та іншої допомоги тим, хто її потребує, на покращання умов функціонування суспільства та будь-якої його частини [18, с.21].

Опіка – поняття, з’явилося в XVII ст. і має слідуючий зміст: бачення; прихильна увага, відношення, покровительство; догляд, піклування.

Церковна опіка – це “пожертвування для бідних, завідування пожертвуваннями і роздача пожертвувань біднякам, знаходилася у руках органів церкви” [19, с. 7].

У активній професійній лексиці XIX ст. використовується словосполучення “суспільна опіка”, що означає організовану систему допомоги зі сторони держави чи товариства нужденним.

У XIX – початок XX ст. система суспільної опіки була представлена Міністерством внутрішніх справ [20, с.412-436], земськими і міськими управліннями [21, с. 280-290], закладами імператриці Марії [22], імператорським людинолюбивим товариством, попечительствами про бідних різних відомств, приватними благодійними товариствами, благодійними організаціями. На початку XX ст. до останніх належали належали Романівський комітет, Тетянинський комітет, Комітет товариства по опіці дітей осіб, які загинули при виконанні службових обов’язків, Товариство Червоного Хреста, Воїнське благодійне товариство допомоги, Православне Палестинське товариство [23, с.133-154] попечительство імператриці Марії Федорівни та інш. громадські організації [24, с.133-154].

Також існувала і мирська опіка – територіальна система допомоги у XIX ст., яке здійснювалося волосними товариствами. Основними видами допомоги, якого булла опіка сиріт, інвалідів, хворих, бідних та ін.

У російському словнику Ожогова дієслово “опікати” розуміється як “дати кому-небудь притулок і харчування” [25, с. 480].

Термін меценатство – опікування культурою за власною щедрістю, характеризується безпосередньою дією, що запобігає гальмуванню й розсіюванню його ефекту [18, с.122].

За радянських часів всі потрібні і не потрібні функції опіки перейняла на себе держава. Добре це чи ні, але всі громадяни мали роботу, безкоштовну освіту, почувалися захищеними і впевненими у завтрашньому дні.

Уроки незалежності до нас ввірвався дикий капіталізм, лавиноподібно розпалася соціалістична система. Суспільство і державу розділила прірва багатства і бідності. У кризові часи раптом стало не вистачати милосердя, добродіяння, любові до ближнього. А це духовні плоди віри. А людина, як і нація живе вірою, надією, любов’ю. Тому японці, французи, китайці і побудували “економічне диво”. Не здолати народ, який вірить у себе, в Бога, в державного лідера, в непідкупність закону. На Україні сталося так, що немає кому вірити. Тут специфічна ситуація. Всім відомо, що світ став прагматичним і жорстоким. Чи не тому практично у працях сучасних праць українських, російських, білоруських авторів дефініція понять “опіка”, “церковна опіка”. Зокрема, це стосується словників В. П. Коцура [26], Є. Молоткова [27], В.Г. Крисько [28].

Благодійність в державі і суспільстві залежить від природи, виховання, мистецтва, культури, історії. Тому у Давній Русі шанувалася й оцінювалася здебільшого особиста,

безпосередня благодійність, що передавалася з рук в руки, причому бажано потай від сторонніх очей. Згідно православної віри треба врахувати, що писати про милосердя, про діяльну добродійність дуже тяжко, тому що Господь заповідав здійснювати ці справи в тайні. Ми не знаємо про багатьох добрих людях не тому, що їх немає чи про них не пишуть в дослідженнях, а тому, що дуже багато тих, хто це приховує, не виставляє свої справи напоказ, не розповідає про себе. Ми важаємо, що основі культури благодійництва лежить ідея милосердя. Милосердя стало основою культури, ставши нормою, законом в релігіях, а через спосіб життя милосердя, благодійність перетворилася в звичаї, традиції в багатьох народів, в тому числі і в українського. Витоки родинного, ментального та традиційного коріння українського суспільства виходять із глибини тисячоліть. Благодійність, надихаюча ідеями милосердя, гуманності, людяності бере початок у первіснообщинному ладі, у первісному колективізмі. Благодійність не була хаотичною, її регулювали у суспільстві. Це підтверджується відомостями із багатьох наук: історії, археології, антропології, етнології, філософії. Ще Чарльз Дарвін відмічав, що людина зберегла з далеких часів певного роду інстинктивну любов і співчуття до своїх співродичів [29, с. 10].

Взаємодопомога, підтримка, прояв гуманності у відношеннях до співродичів – все, що потім стало називатися проявом милосердя, було присутнє людям, які жили за стародавніх часів. Зокрема, відомий російський філософ П.А. Кропоткін писав, що при родовом ладі ” відмовити родичу чи навіть іноземцю-мандрівнику в притулку чи не розділити з ним трапези завжди вважалося і до сих пір вважається злочином...” [30, с.14].

Із виникненням класового суспільства і появою найдавніших цивілізацій у Стародавньому Єгипті, Китаї, Індії поняття гуманізму, людяності, милосердя наповнилося новим змістом і входить складовою моральних кодексів всіх релігій і держав. Ці ідеї можна знайти у мислителів Стародавнього Єгипту в соціальній етиці Конфуція і Лао-Цзи, Будди і Заратустри.

У стародавніх єгиптян існувала уява про милосердя як безкорисність і допомогу нужденним. Письмові джерела Стародавнього Єгипту донесли до нас слова вельможі Піопінахта: “Я давав хліб голодному, одягав голого” [30, с. 14]. У стародавніх єгиптян уже була уява про милосердя – допомогу й безкорисність.

Згідно Конфуцію, “синівська пошана до старших – це і є корінь милосердя” [31, с. 15].

Ретроспектива прав людини, благодійності, пов’язана з історією стародавнього світу. Положення Біблії про цінність і недоторканість людського життя і рівності людей надали істотний вплив на становлення всієї людської цивілізації в сучасному її розумінні. В державах античності і Стародавнього Сходу рівність людей обґрунтовувалось їх однаковим походженням із Космосу, “неба” [32, с. 45].

Старий Заповіт налічує декілька законів, які передбачають свого роду податкування на користь бідних. В них наголошується необхідність не забувати про нужденних в святкові дні, не забувати про бідняків і пришельців, оскільки самі євреї, виходячи із Єгипту, потребували допомоги. Благодійність віталася даже по відношенню до особистих ворогів [33, с. 76].

В Талмуді благодійність означається словами цдака: (праведність чи справедливість). Бідний має право просити, а багата людина повинна давати. В Талмуді

розписані правила благодійності: хто і яким чином зобов'язаний займатися нею, хто має право користуватися, які розміри благодійної допомоги. В користуванні благодійністю жінки мають перевагу перед чоловіками. Бідному родичу слід надавати допомогу раніше, ніж посторонньому бідняку. Бідняки свого міста мають перевагу перед бідними із інших міст.

Ідеї милосердя, взаємопідтримки, благодійної діяльності отримали свій розвиток у культурі античного світу. У Стародавній Елладі вважалося обов'язком підтримувати бідних, тому, що ці нужденні були родичами чи були так званими клієнтами тих сімейств, предки яких були засновниками міста-держави. Не лише близькі, родинні відносини між людьми сприяли розвитку милосердя в Стародавній Греції [30, с.18]. Підтримка бідних була одною із важливих турбот в грецьких містах-полісах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Навіть короткий огляд історико-культурних передумов і традицій милосердя і опіка показують, що вони є загальнолюдськими цінностями, які мають глибокий моральний і гуманістичний зміст, пов'язаний із становленням духовності людини. Милосердна практика виникла набагато раніше до появи інституту церкви та державних структур, а з появою останніх стала одним із найважливіших напрямків їх соціогуманітарної політики, орієнтованої на забезпечення стабільності суспільних структур, попередження соціальних конфліктів. Із часом ця діяльність отримала релігійне освячення. Вона закріплена у канонах і заповідях світових релігій. Милосердна благодійна діяльність завжди була одною із самих важливих сфер діяльності правителів, монархів, гетьманів та інститутів церкви. В наш час суспільства повертається до глибинних традицій народного життя. Відроджуються традиційні інститути благодійності виникають громадські благодійні фонди. Із глибини забуття повертаються імена благодійників і меценатів. Ми вважаємо, що для нас важливо бути не спостерігачами даного процесу важливо бути його творцями.

Покладаємо надії, що у перспективі подальші розвідки сприятимуть формуванню нової свідомості молоді й стануть в пригоді для удосконалення площини законодавства на розвиток соціогуманітарної сфери України.

Використана література:

1. Збірник нормативно-правових актів щодо свободи совісті та діяльності релігійних організацій: Довідковий посібник / Упоряд. В. М. Петрик, В. В. Остроухов). – К.: Вид-во Європ.ун-ту, 2002. – 145 с.
2. Хобта Л. Ю. Суспільна значущість меценатства, благодійності та спонсорства: світовий контекст // Український історичний журнал. – 2005. – №2. – С. 154-158.
3. Історія світової та української культури: Підручник для вищ. закл. освіти /В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Режко. – К.: Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
4. Чукут С. А. Генеза духовної культури: (управлінський вимір): Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – 256 с. Бібліогр: с. 247-254.
5. Грушевський М. Ілюстрована історія України. (Репринтне відтворення видання 1913 р.). Десята частина. – К.: Знання, 1990. – 24 с.
6. Сergyin С. М. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством: Монографія.- Д.: ДРІДУ НАДУ при Президентові України, 2003. – 456 с.

7. Шведов О. В. Энциклопедия церковного хозяйства. – М.: "Ковчег", 2003, – 736 с.
8. Попов О. Проблемы современного социального учения католицизма /Хрестоматия по сравнительному богословию: учеб пособие. – М.: Подворье Свято-Троицкой Лавры, 2005. – 847 с.
9. Абрамов В. І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення: монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 236 с.
10. Курінна Т.М. Розвиток благодійності на Середньому Подніпров'ї (кінець XVIII – початок XX ст.). – Автореф. дис. канд. іст. наук:07.00.01/ – Черкаси. Нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2004. – 18 с.
11. Об'єднання громадян, благодійництво та соціальний захист в Україні (Вибране законодавство): О. І. Сушинський, Г. Г. Мисаковець, П. І. Шевчук. – Львів: Ліга-Прес, 2000. – 228 с.
12. Михненко А. Інститут президентства в умовах політичної реформи / Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнародною участю, Київ, 31 трав. 2006. У 2 т./ За заг. ред. Л. Ю. Оболенського, В. М. Князева.-К.; Вид-во НАДУ, 2006. – Т. 1. – 464 с.
13. Великий глумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) /Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
14. Мороз А., Берсенева И. А. Уроки добротолубия. – СПб.: «Сатис», 2005. – 219 с.
15. Добročинна діяльність і меценатство в Україні. I вип./ В. Болгов, І. Болгов, О. Матвійчук та ін. – К.: Український видавничий консорціум, 2003. – 110 с.
16. Малый энциклопедический словарь.-Т. II.-Вып. IV. – СПб: Брокгауз-Ефрон, 1909. – 2216 с.
17. Донік О. М. Благодійність в Україні (XIX-початок XX ст.) //Український історичний журнал. – 2005. – №4. – С. 159-177.
18. Управління суспільним розвитком: Словник-довідник / За заг. ред. А. М. Михненка, В. Д. Бакуменка; Уклад. В. Д. Бакуменко, С. О. Борисевич, О. А. Бутрін та ін. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 248 с.
19. Гаген В.А. Право бедного на призрение. – Т. I. – СПб.: Тип. товарищества "Общественная польза", 1907. – 648 с.
20. Реєнт О., Сердюк О. Перша світова війна і Україна. – К.: «Генеза», 2004. – 465 с.
21. Курінна Т. М. Благодійницька діяльність на Черкащині в I період Першої світової війни // Проблеми історії України XIX-початку XX ст. – Випуск VI. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 280-291.
22. Благотворительные учреждения Российской империи. Составлено ПО ВИСОЧАЙШЕМУ ПОВЕЛЕНИЮ Собственною ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Канцеляриєю по учреждениям императрицы Марии.-Том II.-СПБ:Типография СПб. акц. общ. печ. дела в России Е. Евдокимов, 1900. – 670с.
23. Степаненко А. В. Благотворительность православной церкви в Украине, в период Первой мировой войны // Проблеми історії України XIX-початку XX ст. – Випуск IV. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2002. – С. 133-154.
24. Донік О.М. Діяльність громадських організацій і товариств у справі допомоги військовим та цивільному населенню в Україні у роки Першої світової війни (1914-1918 рр.) // Проблеми історії України XIX-початку XX ст. – Випуск IV. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2002. – С. 155-182.
25. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М.: Изд-во "Русский язык", 1998. – 497 с.
26. Словник символів культури України / За загальною редакцією В. П. Коцура, В. І. Потапенка, М. Д. Дмитренко. – К.: Міленіум, 2002, – 260с.

27. Молотков С.Е. Практическая энциклопедия православного христианина. Основы церковной жизни. – СПб.: «Сатис», 2005. – 328 с.
28. Крысько В. Г. Социальная психология : словарь-справочник. – Мн. Харвест, 2004. – 668с.
29. Архів бібліотеки Київської духовної академії. – С. 10.
30. Милосердие. Учебное пособие / Под ред. М.П.Мчедлова – М.: РОССПЭН, 1998. – 156 с.
31. Арсеньев В.К. Сочинения. – Владивосток: Рассвет, 1948. – 123 с.
32. Баймуратов М.О., Аль Нсур Мохвмед Абдель Карім Мусса. Захист прав жінок і дітей у період кризових ситуацій і міжнародне право: Монографія. – Одеса: Юридична література, 2003. – 224 с.
33. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – Russian Orthodox Bible, United Bible Societies, 1991. – 768 с.